

Рустем Ринатович Вахитов*

*доктор филозофије,
ванредни професор Универзитета науке и технологије Уфа,
Град Уфа, Руска Федерација*

ЕВРОАЗИЈСКА СЛИКА ДУНАВА

Интеракција три тачке развоја**

Сажетак

Чланак је посвећен реконструкцији евроазијског погледа на геополитички значај Дунава. Евроазијство је руска геополитичка, економска, културолошка и филозофска школа која се појавила у руској дијаспори 1920-их година. Евроазијци су се више занимали за руску геополитику и мало су писали о Дунаву. Али теорија интеракција три тачке развоја коју су они развили (географско-културни светови) омогућава нам да претпоставимо да Балкан није део света Европе и да припада другом, балканско-анадолском или поствизантијском свету. Дунав је граница која га дели од Русије-Еуроазије и Европе. Истовремено, Дунав је и осовина која повезује сва три света.

Кључне речи: Дунав, геополитика, евроазијство, локални развој, Русија-Евроазија, балканско-анадолски локални развој, граница

* E-mail: rust_r_vahitov@mail.ru

** (Руски) „МЕСТОРАЗВИТИЕ” је једна од темељних концепција који су у научну употребу увели оснивачи евроазијске доктрине, као и концепт „окупљања географских и историјских принципа” који је настао на њеној основи. Према аутору П. Савитцком, **појам најпотпуније одражава процес просторно-временске интеракције између друштва и географског положаја.** (прим. прев.)

„Река је граница, линија одбране... Дунав је, као и друге реке, увек био и остао граница...”

Андреј Шари „Дунав: река империја”

„могуће је имати заједничку границу само када се ограничење заправо поклапа дуж ове границе са ограниченим”

Алексеј Лосев „Најбољи”

Дунав је једна од најдужих река у Европи, с правом се назива „краљем река”. Тече територијом Немачке, Аустрије, Хрватске, Словачке, Мађарске, Србије, Украјине, Молдавије. Како је приметио писац и новинар Андреј Шари, аутор књиге „Дунав: река империја”: „Воде сваке реке носе искуство границе. Река је способна да одвоји било шта: земљу мртвих од земље живих, сећање од невести, цивилизацију од варварства, своје од туђих. ... Река је граница, линија одбране ... Дунав је, као и друге реке, увек био и остао граница ... ”(21). Заиста, још од антике, када је Дунав био граница између римске државе и земаља које су „просвећени” Римљани и Грци називали варварским (подсетимо се да је управо овде – на Дунаву Октавијан Август прогнао осрамоћеног песника Овидија Насона), овај река је имала важан геополитички значај. Касније је такође виђен као граница између политичког и културног света: исламског и хришћанског, католичког и православног.

О Дунаву се много писало од појаве науке геополитика. Клаудио Магрис је тврдио да Дунав: „вуче немачку културу заједно са њеним сном о одисеји духа, о повратку кући, на исток, мешању са другим културама. (12). Немачки геополитичар и економиста Фридрих Лист видео је Дунав као оличење немачке експанзије. „Природна оријентација Немаца на југоисток, дуж Дунава, повећаће немачку моћ”, писао је (21). Аустријски војни и геополитичар Хајнрих Јордис фон Лохаузен је, напротив, видео у Дунаву осовину, на чијим се различитим крајевима налазе супротни полови – Беч и Београд. О томе је писао у свом чувеном чланку „Беч и Београд као геополитички антиподи” (11). Халфорд Макиндер у својој „Географској оси историје” обале Дунава назива „острвима близу Дунава”, на којима су се утврдили Хуни који су дошли из Велике степе у време Атиле (13). С друге стране, до Дунава, „где се сада њишу румунска поља”, протеже се појас шума који почиње на североистоку Русије, у Великој Русији, у пределу где је Москва

основана. Дакле, Дунав је код Макиндера тачка сусрета Хартленда, „Русије-Евроазије” и Европе.

Тема мог истраживања је геополитичка слика Дунава према теорији руског евроазијства. Руска геополитика ван Русије позната је много мање од геополитике немачке (Рацел, Хаусхофер, Шмит) и англоамеричке (Макиндер, Бжежински) школе. У исто време, руски филозофи и научници стајали су на исходишту геополитике као метода разумевања политичких и економских процеса у вези са географијом. Николај Јаковлевич Данилевски, аутор фундаменталног дела „Русија и Европа”, много пре Шпенглера изнео је теорију о локалним културама и цивилизацијама и указао на сукобљеност односа Русије и европске цивилизације, којој није приписао Русију. Данилевски је био један од оснивача панславистичке парадигме. Његов ученик Владимир Иванович Ламански описао је у својим списима „грчко-словенски свет” као средњи, између Европе и Азије на евроазијском континенту. Алексеј Ефимович Вандам је развијао пројекат савеза између Русије, Француске и Немачке, својеврсног „континенталног блока” усмереног против Англосаксонаца, које је сматрао главним непријатељима Русије. Допринос руској геополитици дао је изузетни руски путник Семјонов-Тјан-Шански, хемичар, демограф, јавна личност Менделјејев (14).

Евроазијска школа се издваја (5). Настала је у емиграцији раних 1920-их. Његови оснивачи су лингвиста и културолог Николај Сергејевич Трубецкој, географ и економиста Петр Николајевич Савицки, музиколог и публициста Петр Петровић Сувчински и др. Евроазијци су објављивали збирке чланака („Излаз на Исток”, „На путевима”, „Русија и латинство”, „Евроазијска времена” итд.), периодичне публикације („Евроазијске хронике”, недељник „Евроазија”), неговали су властиту издавачку делатност. Они су успели да створе широк друштвено-политички покрет у емиграцији, па чак и Евроазијску партију.

Једна од њихових главних идеја било је поимање Русије (у границама СССР-а до 1939. године) као посебне врсте цивилизације – ни европске, ни азијске, већ оне која укључује утицаје и једне и друге. У суштини, евроазијци су развили идеју Хартленда геополитичара Макиндера (са којим је Савицки, бивши министар у белим владама, можда комуницирао у јужној Русији 1919. године), али са две разлике. Евроазијство је поглед на свет са позиције Хартленда, а не океанских сила, као код

Макиндера. И друго, евроазијци су развили географско-економски, политиколошки, чисто прагматични концепт енглеског научника до размера филозофске доктрине која се бави не само питањима граница, привреде, већ и културе, филозофије еидоса (конкретне појаве апстрактног – прим. прев.), па чак и религиозног погледа на историје¹. Није ни чудо што је Савицки евроазијство назвао не геополитиком, већ **геозофијом**.

Из очигледних разлога, истраживачки импулси Евроазијаца били су више усмерени ка Русији. Дунав се у њиховим списима ретко помиње, али се ипак помиње. У делу „О задацима науке о номадима”, Савицки пише о „дунавској линији”, „на којој је Римско царство дошло у додир са номадима” (17, стр. 350), помиње Готе и Кимеријце, који су под налетом Хуна и Скита побежали на југ, делом – „иза Дунава” и указује да је некада персијска држава могла да се прошири од географске дужине Памира до доњег тока Дунава (17, стр. 355). У чланку „Геополитичке белешке о руској историји”, Савицки описује историју јужне ивице степе између Дњестра и Дунава и подсећа да га је након пада Хорде Молдавија окупирао, а затим је дошло до инвазије Нагаја и коначно, овај крај је потпао под утицај Кримског ханата (17).

Н.С. Трубецкој у „Наслеђу Џингис-кана” пише: „Географски, територија Русије као главног језгра монголске монархије може се дефинисати следећом шемом. Постоји дугачак, мање-више непрекидан појас равница и висоравни без дрвећа, који се протеже скоро од Тихог океана до ушћа Дунава. Овај појас се може назвати системом степе ... «. (18, стр. 226)

Коначно, Еренжен Хара-Даван у својој књизи „Џингис-кан као војсковођа и његово наслеђе” (Београд, 1929) приметио је да је намесник Бату-кана, командант „Принц Ногај био полувисни намесник црноморског региона од ушћа Дунава до реке Дњепар у Јужној Русији, као и Бугарске и Молдавије”. (20)

Остављајући по страни историјске дигресије и окрећући се чистој географији, геокултурологији и геополитици, евроазијци су, следећи Макиндера, видели у јужном делу Дунава (оном који тече територијама савремених Румуније, Молдавије и Украјине) природну, југозападну границу Русије-Евроазије (руско-евроазијске цивилизације). То је у корелацији са закључцима немачко-аустријске

¹ См. наши статје о антикатолическом сборнике евразијцев (1) и о библијских метафорах у П.Н. Савицког (8)

геополитичке мисли, која је у Дунаву, отприлике, од Беча до Будимпеште видела границу некадашњег Римског царства са варварским племенима, односно са будућим германизмом. Значај ова два закључка постаће јасан ако се окренемо евроазијској теорији интеракције три тачке развоја.

Већ смо сазнали да су Евроазијци били више заинтересовани за развој Русије-Евроазије и да су мало писали о Дунаву. Али евроазијци су створили теорију и метод који омогућавају утврђивање природних граница других цивилизација света, а не само Русије. Ово је теорија интеракције три тачке развоја коју је разрадио П.Н. Савитцки и развио Н.С. Трубетцки, К.А. Чхеидзе и др. Аутор ових редова је то покушао да уради у малом делу „Интеракције три тачке развоја евроазијског континента” (2), као и у чланку „Балканска места развоја”, који је објављен на српском језику (3).

„Интеракције три тачке развоја” према Савицком је географски и културни свет, у чијем се простору развија свака мултинационална цивилизација. Особине њене културе нису одређене пореклом, „крвљу” народа укључених у њу, већ њиховим међусобним утицајима услед дугог суживота. У оквиру интеракције три тачке развоја државе се рађају, проширују, достижу свој врхунац, распадају се на делове, затим њихово место заузимају друге државе – њихове геополитичке наследнице. На пример, Московска Русија и Руско царство су наследници монголско-кипчакске Златне хорде (4). Интеракције три тачке развоја има јасне природне границе. Тако је, граница између Русије-Евроазије и Европе линија негативне изотерме јануара, која се приближно поклапа са садашњом белоруско-пољском границом.

Поред Евроазије, Евроазијци су назвали још неколико интеракција развоја. Конкретно, таква је Европа, са којом је Русија повезана на тако фаталан начин. С једне стране, култура европске цивилизације има толико снажан утицај на Русију да је још од епохе Петра Великог руска елита била убеђена да је њихов народ европски, иако живи на периферији Европе. С друге стране, сами Европљани Русе не сматрају члановима своје породице народа, а штавише, с времена на време настоје да потчине Русију војним путем (као 1812. и 1941. године). Међутим, у традиционалној географији Европа обухвата и балканске земље (Србија, Хрватска, Бугарска, Грчка и др.), и медитеранске земље (Шпанија, јужна Италија), па чак и део Турске. Све ово се зове Јужна Европа. Теоретичар евроазијства П.Н. Савицки је издвојио још најмање две интеракције тачкака

развоја на овој територији – Медитеран, који укључује Шпанију, јужну Француску, јужну Италију и Сицилију и Магреб (Савицки је написао да је „римска држава изразила интегритет Медитерана као „тачке развоја”). Друго место развоја, Савицки је назвао „**око Царграда**” (17, стр. 313). Ово је територија источног римског царства без северноафричких поседа (према Савицком, североисточни и јужни делови Средоземља). Са севера она обухвата Балкан, са југа – турску Анадолију. По нашем мишљењу, може се назвати балканско-анадолским. У њој су с времена на време настајале велике државне формације – Византија, Османско царство, на крају Југославија, али данас пролази кроз период политичке расцепканости.

Јасан геополитички значај Дунава ствара се на основу констатације о постојању балканско-анадолске интеракције тачке развоја. Пре Будимпеште, Дунав одваја Европу од балканско-анадолске тачке развоја, које више није део Европе, већ чини посебан географски и културни свет. Истовремено, од Србије до ушћа у Црно море, Дунав одваја балканско-анадолски простор од руско-евроазијског простора. Истовремено, Румунија је геополитички тампон („граница” или „лимитроф”) између Молдавије и Украјине – јужне периферије Евроазије и бивше Југославије са Бугарском – северне периферије балканско-анадолског света.

Истовремено, руски филозоф Алексеј Фјодорович Лосев је писао да је „заједничку границу могуће имати само када се оно што се граничи заиста поклапа дуж ове границе са оним што је ограничено” (10). **Дунав је, дакле, истовремено и осовина која повезује три места развоја – Европу, поствизантијски свет и Русију-Евроазију. Двострукост Дунава, коју је интуитивно ухватио песник Хелдерин (9), а филозофски протумачио Мартин Хајдегер (19), изражена је у томе што је заправо подељен на две реке – немачку и балканску.** И Грци су тако мислили: прву реку су звали Дунав, а другу – Истре. Милорад Павић је ово симболично изразио. Он је писао: „Дунав тече између раја и пакла, а да бисте дошли у пакао, морате само клизити низводно, а до раја морате пливати узводно, не знајући како ће се завршити” (16). Чини ми се да се то може схватити и као обрачун присталица и противника европских интеграција Србије и балканских и подунавских земаља уопште. Они који верују да је Европа рај на земљи, принуђени су да клизе Дунавом. **Међутим, има нешто неприродно у томе, ићи против тока значи ићи против своје природе и традиције. Тако**

да је могуће да немачко-европски пол Дунава само делује као рај... У сваком случају, евроазијска геополитика П.Н. Савицког даје аргументе у прилог ове претпоставке.

С руског превела Татјана Вучинић-Маљевић

ЛИТЕРАТУРА

Вахитов Р.Р. Русија и латинство: антикатолички зборник евроазијаца// Небеска геополитика. Ватикан и међународни односи. Центар академски речи, Шабац. Међународна словенска академија наука, образовања и културе, Москва, 2016 (на србском језику) -С-С. 121-131

Вахитов Р.Р. Месторазвития мира//Официальный сайт Общероссийского движения по возрождению традиций народов России «Русский лад» URL: <https://rus-lad.ru/news/r-vakhitov-mestorazvitiya-materika-evraziya/>

Вахитов Р.Р. Балканское месторазвитие// Сербия и Евразийский союз. Сборник Статей Центр академических исследований, Шабац. Србское отделение международной академии славянских исследований Белград 2016 (на србском језику) С. 19-24

Вахитов Р.Р. Цивилизационный выбор Руси XIII века: подвиг смирения Святого Александра Невского// Светость, Идентитет, Улога светаца и светости у формирању идентитета православног народа. Тематски зборник. Приредио Зоран Милошевић. Институт за политичке студије. Београд, 2020 с. 295-305

Вахитов Р.Р. Диалектическое определение евразийства// «Вопросы философии». Орган Российской академии наук и Института Философии РАН №7, 2020, С. 136-149

Вахитов Р.Р. Два чуда при рождении мифа евразийства// Научный журнал Санкт-Петербургской Духовной Академии Русской Православной Церкви № 2 2021 С.С. 1-10

Вахитов Р.Р. Принцип отделения церкви от государства: двойные стандарты// Светост и дух времена, зборник радова са међународне научне конференције одржане у Глушцима

од 6 – 8. августа 2021. године. Приредио Зоран Милошевић
Београд Србија С.С. 353-363

Вахитов Р.Р., Родионова А.Е. Библейские метафоры и символы в евразийских статьях Савицкого 1921-1922 гг.// «Христианское Чтение». Научный журнал Санкт-Петербургской Духовной Академии Русской Православной Церкви №1. 2023

Гельдерин Истер (гимн) URL: <https://www.zgedichte.de/gedichte/friedrich-hoelderlin/der-ister.html>

Лосев А.Ф. Самое само. URL:https://lib.rmvoz.ru/sites/default/files/fail/aleksey_losev_samoe_samo.pdf

Лохаузен Генрих Йордес фон «Вена и Белград как геополитические антиподы»

Магрис Клаудио Дунай. Главы из книги//Иностранная литература №3, 2004 URL: <https://magazines.gorky.media/inostran/2004/3/dunaj.html>

Макиндер Хэлфорд Джон URL: Географическая ось истории <http://grachev62.narod.ru/hrest/chapt31.htm>

Морозов Евгений Русская геополитика: возникновение и развитие//Столетие. Интернет-газета. 25.07.2005 URL: https://www.stoletie.ru/geopolitika/russkaya_geopolitika_vozniknovenie_i_razvitie.htm

Милошевич Зоран Геополитическое значение Румынии <https://regnum.ru/news/innovatio/2699603.html>

Павич Милорад Биография Дуная URL: http://rulibs.com/ru_zar/prose_contemporary/pavich/0/j27.html

Савицкий П.Н. Континент Евразия М., Аграф, 1997

Трубецкой Н.С. Наследие Чингисхана, М. Аграф,, 1999.

Хайдеггер Мартин Гимн Гельдерлина «Истер». Блумингтон и Индианаполис: Издательство Университета Индианы, 1996

Хара-Даван Эренже Чингисхан как полководец URL: <https://legendtour.ru/rus/mongolia/history/chingis-xan-kak-polkovodec.pdf>

Шарый Андрей «Дунай: река империй» М.: КоЛибри, Азбука-Аттикус, 2015. URL: <https://djvu.online/file/bhLTdFYUiYFtv>

Вахитов Рустем Ринатович*

*кандидат философских наук, доцент
Уфимского университета науки и технологий, город Уфа,
Российская Федерация.*

**ЕВРАЗИЙСКИЙ ОБРАЗ ДУНАЯ.
Ось трех месторазвитий****Аннотация:**

Статья посвящена реконструкции евразийского взгляда на геополитическое значение Дуная. Евразийство – русская геополитическая, экономическая, культурологическая и философская школа, возникшая в русском зарубежье в 1920-е гг. Евразийцев больше интересовала геополитика России и они мало писали о Дунае. Но разработанная ими теория месторазвитий (географически-культурных миров) позволяет постулировать, что Балканы не входят в мир Европы и принадлежат к иному, балкано-анатолийскому или поствизантийскому миру. Дунай – это граница, отделяющая его от России-Евразии и Европы. В то же время Дунай и ось, соединяющая все три мира.

* E-mail: rust_r_vahitov@mail.ru